

The Register of Simon Sudbury, Archbishop of Canterbury, 1375-1381, ed. by F. Donald Logan (Canterbury and York Society 110), The Canterbury and York Society, The Boydell Press, Woodbridge, Suffolk 2020, ss. XX + 370.

Jednym z licznych wyróżników życia okołookademickiego w Wielkiej Brytanii jest funkcjonowanie tzw. text publication societies, czyli towarzystw naukowych, które stawiają sobie za cel opracowywanie i publikację różnego typu źródeł historycznych, dotyczących przeważnie dziejów konkretnego regionu (hrabstwa, diecezji) bądź dziedziny (szeroko znane jest np. Selden Society zajmujące się historią prawa w Anglii). Jednym z takich stowarzyszeń jest założone w 1904 r. Canterbury and York Society (dalej: CYS), które zajmuje się wydawaniem średniowiecznych ksiąg wpisów kolejnych biskupów angielskich z metropolii Canterbury i York oraz innych akt proveniencji kościelnej. Co ważne, towarzystwo stara się przy tym zachować nie tylko najwyższe standardy naukowe, ale także działać na rzecz popularyzacji. Z tego powodu wydawnictwa są opracowywane w taki sposób, aby „cieszyły i służyły zarówno zawodowym badaczom, jak i amatorom” (zob. strona internetowa CYS, <<https://www-users.york.ac.uk/~cf13/index.htm>>). Wliczając w to prezentowaną pracę, w serii publikacji towarzystwa ukazało się już 110 tomów, w których wydano materiał z ponad 50 ksiąg (arcy)biskupich (ze względu na objętość niektóre podano do druku w kilku częściach; niektóre tomy zajmowały się też źródłami innego typu, np. aktami wizytacyjnymi czy suplikami z Anglii i Walii do Penitencjarii Apostolskiej – kompletną

listę wydanych tomów można znaleźć na stronie: <<https://www-users.york.ac.uk/~cf13/pubs.htm>>¹. Warto przy tym dodać, że ważną cechą funkcjonowania CYS (i podobnych organizacji) jest ciągłość działania – tomy ukazują w około rocznych odstępach (ostatnio głównie w listopadzie w związku z dorocznym walnym zgromadzeniem towarzystwa) – oraz staranne planowanie – do publicznej wiadomości zostały już podane tytuły trzech kolejnych publikacji (The Visitation of Hereford Diocese in 1397; Register of Richard Praty, bishop of Chichester, 1438-1445; Register of Richard Fleming, bishop of Lincoln 1420-1431 [t. 3]). Tak szeroko zakreślona działalność wydawnicza budzić może u polskiego czytelnika uznanie, ale też i nutę zazdrości.

Z czasów od XIII w. do początków reformacji zachowało się blisko 300 rotulusów i klasycznych ksiąg wpisów hierarchów Anglii i Walii (D.M. Smith, Guide to Bishops' Registers of England and Wales. A Survey from the Middle Ages to the Abolition of Episcopacy in 1646, London 1981; tenże, Supplement to the Guide to Bishops' Registers of England and Wales, Woodbridge, Suffolk 2004). W liczbie tej 8 jednostek pochodzi od czterastowiecznych arcybiskupów Canterbury (było ich w tym stuleciu jedenastu, zaginęły więc akta trzech), z których wydano jak dotąd „jedynie” dwa, dokumentujące działalność Roberta Winchelseya (1295-1313; tomy 51 i 52 serii CYS opublikowane w latach 1952-1956) i Simona Langhama (1366-1368; CYS 53, 1956). Nie może zatem dziwić, że najnowszy tom opublikowany staraniem CYS poświęcony został księdze wpisów Simona Sudbury'ego arcybiskupa Canterbury w latach 1375-1381. Ten uzdolniony kanonista i administrator (tak określa go Wstęp s. XI) związał karierę z dworem papieskim w Awinionie (audytor Roty, dyplomata, kapelan Innocentego VI), dzięki czemu uzyskał w 1361 r. nominację na urząd biskupa Londynu (sprawowany w latach 1362-1375; jego księga czynności biskupich z tego czasu została opublikowana w dwóch częściach w 1927 i 1938 r. jako 34 i 38 tom serii CYS). Działalność również w służbie królewskiej – na przełomie 1375 i 1376 prowadził w Brugii angielsko-francuskie rokowania pokojowe, a w 1380 r. został kanclerzem Anglii. Zaledwie rok później został ścięty przez chłopskich rebeliantów podczas powstania Wata Tylera (formalnie to właśnie Sudbury jako kanclerz przedstawił parlamentowi projekt podatku pogłównego, którego uchwalenie było jedną z bezpośrednich przyczyn wybuchu rewolty).

Księga Sudbury'ego została opracowana zasadniczo przez F. Donalda Logana, urodzonego w 1930 r. księdza katolickiego i emerytowanego profesora historii na Emmanuel College w Bostonie. Drugim współwydawcą, choć nie znalazło to odbicia na stronie tytułowej pracy, jest Jane E. Sayers, urodzona w 1933 r. emerytowana profesor archiwistyki University College London oraz członkini rady CYS. Zajęła się ona obszerną częścią rękopisu dotyczącą spraw testamentowych. Omawianą publikację otwierają podziękowania (s. VII), wykaz skrótów (s. IX-X) oraz stosunkowo skromny wstęp (s. XI-XX). Przedstawiono w nim najpierw pokrótce biografie Simona Sudbury'ego (s. XI-XII) i sam manuskrypt (s. XIII). Jest on przechowywany w dawnej londyńskiej rezydencji arcybiskupów Canterbury, czyli w Pałacu Lambeth (Lambeth Palace Library, Archbishops' Registers, sygn. Reg. Sudbury). Liczy sobie 150 pergaminowych kart dużego formatu (25 x 35 cm) – w książce brak niestety jakichkolwiek ilustracji². Choć we wstępie brak szerszych analiz paleograficznych i kodykologicznych, to ważna jest uwaga F.D. Logana, że zapiski arcybiskupie prowadzono na bieżąco na luźnych składkach, które sformowano w księgę

¹ Na marginesie można wspomnieć o innych inicjatywach mających na celu udostępnienie danych z kościelnych ksiąg urzędowych. W ramach projektu York's Archbishops Registers Revealed, <<https://archbishopsregisters.york.ac.uk/>>, zeskanowano ponad 40 tomów akt arcybiskupów Yorku z lat 1225-1650 i po części je zindeksowano (rejestry osób, organizacji kościelnych, miejsc i tematyki wpisów objęły ponad 24 000 zapissek). Z kolei za sprawą Borthwick Institute for Archives (część University of York), posiadacza m.in. dawnego archiwum diecezji York z lat 1315-1858, opublikowano informacje o duchownych wyświęconych tam pomiędzy 1342 a 1850 r. (15 książek w formacie pdf do pobrania ze strony internetowej: <<https://www.york.ac.uk/borthwick/publications/lists-and-indexes/#clergy>>).

² Przykładowe fotografie kart księgi można znaleźć, o czym nie informują niestety Wydawcy, na stronie internetowej Lambeth Palace Library: <<https://images.lambethpalacelibrary.org.uk/luna/servlet/view/all/who/Simon+Sudbury%2C+Archbishop+of+Canterbury?sort=identifier%2Cdate%2Ctitle%2Crights>>.

i oprawiono dopiero po śmierci hierarchy. W dalszej części wprowadzenia omówiono wybrane aspekty działalności Sudbury'ego, z odniesieniami do konkretnych zapisek z księgi (początek rządów, stosunki ze Stolicą Apostolską i stosunek do schizmy, synody, sprawy beneficjalne, święcenia kleru, testamenty i kierowane do arcybiskupa pisma królewskie). Ostatnim akcentem wprowadzenia, znów bardzo skrótowym, jest prezentacja metody edytorskiej (s. XXI). Objasniono tu, że treść zapisek, sporządzonych zasadniczo po łacinie (są też pojedyncze wpisy w języku anglo-normandzkim), została oddana w postaci anglojęzycznych regestów (jest to tzw. calendar edition). Jak deklaruje F.D. Logan, w streszczeniach uwzględniono wszystkie nazwy osobowe i miejscowe, a także komplet dat. Zrezygnowano natomiast całkowicie z transkrypcji tekstu źródłowego, co jest zabiegiem spotykanym niekiedy w publikacjach CYS (każdy z tomów serii przygotowany został do druku w nieco inny sposób – w zależności od cech opracowywanego tekstu – przeważnie jednak wydawano w oryginale przynajmniej ważniejsze wpisy)³.

Główną część publikacji tworzy nieco ponad 800 regestów zapisek z księgi arcybiskupiej (s. 1-296; pod nieobecność Sudbury'ego notowano też czynności wikariuszy generalnych). Skonstruowane są one według stałego schematu – otwiera je numer porządkowy, po którym następuje streszczenie oryginalnego wpisu, dalej przytoczone są miejsce i data sporządzenia noty, ewentualne marginalia oraz dopiski. Całości dopełniają stosunkowo liczne i obszernie komentarze Wydawców (ujęte dla jasności w kwadratowe nawiasy), które zawierają objaśnienia osób i miejsc z odesłaniami do literatury, informacje o wykorzystaniu bądź wydaniu zapiski w innych pracach, a czasami nawet omówienia kontekstu zaprotokołowanych w księdze czynności. Zgodnie z układem opracowywanego rękopisu, edycja podzielona jest na pięć części. Pierwsza z nich („Memoranda”, s. 1-110, nr 1-407) ma charakter ogólny – umieszczano tu wszelkie zarządzenia związane z bieżącą administracją diecezji (pod nr 43 znaleźć można polecenie odbywania modlitw za koniec epidemii), ogłoszenia ekskomunik, dyspensy (np. od obowiązku rezydencji przy beneficjum), informacje o mianowaniu dziekanów, urzędników sądów arcybiskupich czy rządców dóbr stołowych. Wpisywano tu także niektóre z otrzymywanych i wystawianych listów. Na szczególną uwagę zasługują noty dokumentujące działalność synodów (protokoły posiedzeń – nr 192, 234, 296, 326, 384), wizytacje (nr 79, 172, 178-181, 184, 198, 200, 205, 206) czy kontrowersje wokół nauczania Wiklefa (nr 240-244, 406).

Nadzwyczaj dokładne są streszczenia testamentów i spraw związanych z nadzorem nad nimi z drugiej części, opracowanej przez J.E. Sayers (s. 111-201, nr 408-478). Rozdział posiada osobne wprowadzenie (s. 111-112), w którym Autorka wyjaśniła podstawy jurysdykcji arcybiskupiej nad aktami ostatniej woli oraz omówiła niewielkie odstępstwa od zasad edytorskich F.D. Logana (objaśnienia w przypisach dolnych, inny sposób rozwiązywania dat). Znaleźć można tu 54 testamenty – 39 spisanych oryginalnie po łacinie (korzystali z niej członkowie dworu, duchowni, kupcy i mieszczanie Londynu) oraz 15 sporządzonych w języku anglo-normandzkim (dalej: AN; używali go arystokraci i szlachta). Do ciekawszych rozporządzeń należą testamenty Llywelyna ap Madoca biskupa walijskiego St Asaph (nr 432), Edwarda księcia Walii zw. Czarnym Księciem (nr 435 – AN) i króla angielskiego Edwarda III (nr 445). Stosunkowo liczne są testamenty kobiet (nr 410 – AN, 419, 420, 434, 443 – AN, 457, 470 – AN, 476).

Trzecia część księgi i opracowania zawiera zapisy instytucji na beneficja (s. 203-239, nr 479-762a). Zdarzają się tu także powiązane tematycznie akty erekcyjne, odpisy dokumentów prezenty, rezygnacje oraz zamiany. Warto nadmienić, że zdaniem F.D. Logana zamiany beneficjów, często kilkuetapowe i dotyczące prebend znacznie oddalonych od siebie, były aranżowane przez fachowych pośredników (brokerów) działających w Londynie (s. XVII). Na s. 241-289 (nr 763-791) wyliczeni zostali duchowni, którzy przyjęli święcenia w diecezji Canterbury w latach 1375-1381.

³ Por. opis wydawniczy t. 109 serii CYS, *The Register of John Salmon, bishop of Norwich, 1299-1325*, wyd. E. Gemmill, Woodbridge, Suffolk 2019, gdzie można przeczytać: „This edition, which takes the form of a calendar supplemented with transcriptions and translations of entries of special interest, enables a detailed and thorough examination of the character and qualifications of the clergy – –; of the motives of the patrons – – and of the concerns of the bishop himself”, <<https://boydellandbrewer.com/9780907239826/the-register-of-john-salmon-bishop-of-norwich-1299-1325/>>.

Listy te zostały przetłumaczone właściwie w całości (przy formularzu tego typu wpisów trudno o robienie skrótów). Odnotowano tu 27 ceremonii ordynacji (tylko raz święcił sam arcybiskup) oraz jedną uroczystość udzielenia pierwszej tonsury (nr 765). Odbywały się one najczęściej w położonym przy katedrze w Canterbury klasztorze benedyktyńskim Christ Church oraz w kaplicy londyńskiego Pałacu Lambeth (skrótowe omówienie ordynacji na s. XVIII–XIX). W ostatniej części edycji (s. 291-296, nr 792-810) znalazły się odpisy 18 pism królewskich (czasem wpiśnianych do księgi wraz odpowiedziami, niektóre miały z kolei charakter okólników) oraz jednego listu prywatnego (nr 794 – AN). Zwrócić tu można uwagę na rozsyłane powszechnie wezwania na koronację monarszą Ryszarda II (nr 798) i bezpośrednio polecenie młodego króla, aby Sudbury zarządził odmawianie modlitw za zwycięstwo nad „złośliwością Francuzów” (nr 801). Całość publikacji zamykają starannie przygotowany indeks osób i miejsc (s. 297-366, zbiera on również informacje ze wstępu) oraz pobieżny wykaz tematów zapisek (s. 367-369), gdzie znaleźć można informacje o zakonach oraz niewiele ponad 30 haseł rzeczowych.

Prezentowana książka jest niewątpliwie pracą udaną, dostarczającą licznych informacji o funkcjonowaniu kościoła angielskiego w XIV w. Jest to drobiazgowy zapis codzienności, w której świat międzynarodowej polityki (kontakty z papieżem, stosunki angielsko-francuskie) mieszał się z drobnymi sporami o prowincjonalne beneficja. Z edytorskiego punktu widzenia interesujące jest odchylenie od łaciny, wynikające może ze względów organizacyjnych (znaczące przyspieszenie prac), może z przekonania o niewielkiej wartości sformalizowanych zapisów kościelnych ksiąg, a może ze słabnącej wszędzie znajomości tego języka. Choć decyzja o całkowitej rezygnacji z transkrypcji tekstu oryginalnego jest niewątpliwie kontrowersyjna (brak możliwości kontroli jakości streszczeń, zapewne też pomijanie w regestach licznych niuansów, kłopoty terminologiczne), trudno nie zauważyć, że źródło opracowane w taki sposób jest dostępne dla szerokiego grona odbiorców, składającego się nie tylko z miłośników historii lokalnej, ale też badaczy innych specjalności (źródłoznawcy otrzymują zaś przewodnik po treści księgi, do oryginału której można obecnie dotrzeć łatwiej niż przed laty). Wyjściem z tego dylematu może być niewątpliwie jak najszersze promowanie edycji dwujęzycznych – tekstu oryginalnego zaopatrzonego w możliwie pełne regesty i komentarze. Pozostaje żywić nadzieję, że to raczej wydania tego typu staną się w przyszłości standardem.

Adam Kozak (Poznań)

<https://orcid.org/0000-0002-7601-5298>